

ὀξύνει σὲ σημαντικό βαθμὸν τὶς ἤδη ὑπάρχουσες ἀντιθέσεις ἐνῶ, μὲ τὴν σειράν του, ἐπιβεβαιώνει καὶ βαθαίνει τὸ προτσέσσο πού ὀδηγεῖ στὴν ἀνοιχτὴ σύγκρουση.

Ἔτσι, ὄχι μονάχα ὁ πόλεμος εἶναι ἀναπότρεπτος, ἀλλὰ ἐπίσης, ἐὰν τὸ ἐπαναστατικὸ προλεταριάτο δὲν ἐπέμβει γιὰ νὰ καταργήσῃ αὐτὴ τὴν ἀντίθεση καὶ τὶς βάσεις της, εἶναι ἀναπότρεπτη ἡ ταύτιση τῶν δύο συστημάτων καὶ ἡ ἐνοποίηση τοῦ παγκόσμιου συστήματος ἐκμετάλλευσης σὲ βάρος τῶν ἐργαζομένων μαζῶν. Ἐὰν δὲν πραγματοποιηθεῖ ἡ ἐπανάσταση, ὁ πόλεμος θὰ καταλήξῃ στὴν καταστροφή τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τοὺς ἀνταγωνιστὲς πρὸς ὄφελος τοῦ ἄλλου, στὴν παγκόσμια κυριαρχία τοῦ νικητῆ, στὸν πλήρη ἔλεγχό του πάνω στὸ κεφάλαιο καὶ τὸ προλεταριάτο ὀλοκληροῦ τοῦ κόσμου καὶ στὴν συσπείρωση γύρω ἀπὸ τὸ νικητὴ τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῶν ἐκμεταλλευτικῶν στρωμάτων στίς διάφορες χῶρες, μετὰ τὴν συχτριβὴ τῆς διευθύνουσας κορυφῆς τῆς ὀμάδας τῶν ἠττημένων. Εἶναι φανερό ὅτι μιὰ νίκη τῆς Ρωσσίας ἐνάντια στὴν Ἄμερική θὰ σήμαινε τὸν ὀλοκληρωτικὸ ἔλεγχο τῆς Ρωσσίας πάνω στὸν ἀμερικάνικο καὶ παγκόσμιο παραγωγικὸ μηχανισμό, πού θὰ ἔπαιρνε τὴ μορφή τῆς πλήρους «ἐθνικοποίησης» τοῦ μεγάλου ἀμερικάνικου κεφαλαίου καὶ τοῦ ἀφανισμοῦ τῶν γιάνκηδων καπιταλιστῶν καὶ τῶν κυριώτερων πολιτικῶν, συνδικαλιστικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἐντολοδόχων τους, καὶ θὰ συνοδευόταν ἀπὸ τὴν ἀφομοίωση στὸ νέο σύστημα τοῦ συνόλου σχεδὸν τῶν τεχνικῶν καὶ ἐνὸς μεγάλου μέρους τῆς ἀμερικάνικης κρατικῆς, οἰκονομικῆς καὶ ἐργατικῆς γραφειοκρατίας. Ἀντίστροφα, εἶναι ἐξίσου φανερό ὅτι μιὰ ἀμερικάνικη νίκη ἐνάντια στὴ Ρωσσία θὰ σήμαινε τὸν ἀφανισμό τῶν κορυφῶν τοῦ ρωσικοῦ γραφειοκρατικοῦ μηχανισμοῦ, τὸν ἄμεσο ἔλεγχο τοῦ ἀμερικάνικου κεφαλαίου πάνω στὸ ρωσικὸ παραγωγικὸ μηχανισμό καὶ τὸ ρωσικὸ προλεταριάτο, μὲ διατήρηση τῆς μορφῆς τῆς «ἐθνικοποιημένης» ἰδιοκτησίας σὰν πιὸ συγκεντρωμένης καὶ καταλληλότερης γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση, πού θὰ συνοδεύονταν ἀπὸ τὴν ἀφομοίωση στὸ ἀμερικάνικο σύστημα τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τῶν ρώσων οἰκονομικῶν, διοικητικῶν καὶ συνδικαλιστικῶν γραφειοκρατῶν καθὼς καὶ τῶν τεχνικῶν. Ἡ πλήρης ἀφομοίωση τοῦ ρωσικοῦ κεφαλαίου καὶ προλεταριάτου ἀπὸ τὸ γιάνκηκο ἱμπεριαλισμὸ δὲν θὰ ἦταν ἐξάλλου δυνατὴ παρὰ μονάχα μὲ τὸ τίμημα ἐσωτερικῶν προσ-

αρμογῶν τῆς οἰκονομικῆς δομῆς τῶν ΕΠΑ, πού θά τήν ὀδηγοῦσαν ὀριστικᾶ στό δρόμο τῆς ὀλοκληρωτικῆς κρατικοποίησης.

Ἐπομένως ὁ πόλεμος θά εἶναι ἀναμφίβολα, καί ὀποιοσδήποτε κι ἂν εἶναι ὁ νικητής, μιᾶ ἀποφασιστική καμπή στήν ἐξέλιξη τῆς σύγχρονης κοινωνίας. Θά ἐπισπεύσει τήν ἐξέλιξη αὐτῆς τῆς κοινωνίας πρὸς τή βαρβαρότητα, ἐκτός ἐάν ἡ ἐπέμβαση τῶν ἐκμεταλλευμένων καί σφαγιασμένων μαζῶν ὀλόκληρου τοῦ κόσμου τῶν ἐμποδίσει νά φτάσει στή λογική του κατάληξη, ἐκτός ἐάν ἡ παγκόσμια προλεταριακή ἐπανάσταση εἰσβάλλει στή σκηνή τῆς ἱστορίας γιά νά ἀφανίσει τοὺς ἐκμεταλλευτῆς καί τοὺς ἐντολοδόχους τους καί νά ἀνοικοδομήσει τήν κοινωνική ζωή τῆς ἀνθρωπότητας χρησιμοποιώντας, μέ σκοπὸ τήν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου καί γιά νά τοῦ ἐπιτρέψει νά γίνει κύριος τῶν πεπρωμένων του, τὸν πλοῦτο καί τίς παρκαγωγικές δυνάμεις πού ἡ σύγχρονη κοινωνία, ἀφοῦ τίς ἀνέπτυξε σέ πρωτόγνωρο βαθμὸ, δέν εἶναι ἱκανή νά χρησιμοποιήσει παρὰ σὰν ὄργανα ἐκμετάλλευσης, καταπίεσης, καταστροφῆς καί μιζέριας. Ἡ τύχη τῆς ἀνθρωπότητας καί τοῦ πολιτισμοῦ ἐξαρτᾶται ἄμεσα ἀπὸ τήν ἐπανάσταση.

II. ΓΡΑΦΕΙΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΤΟ

Ἀπὸ τήν ἀρχή τῆς ἱστορίας του ὁ καπιταλισμὸς προσπαθεῖ νά κάνει τὸ προλεταριάτο μιᾶν ἀπλῆ πρώτη ὕλη τῆς οἰκονομίας, ἓνα ἐξάρτημα τῶν μηχανῶν του. Στήν καπιταλιστική οἰκονομία ὁ ἐργάτης εἶναι ἓνα ἀντικείμενο, ἓνα ἐμπόρευμα καί ὁ καπιταλιστῆς τὸν μεταχειρίζεται σὰν τέτοιο. Παρόμοια ὅπως καί γιά κάθε ἐμπόρευμα, ὁ καπιταλιστῆς προσπαθεῖ νά ἀγοράσει τήν ἐργασιακή δύναμη ὅσο φτηνότερα γίνεται, ἐπειδὴ γι' αὐτὸν ὁ ἐργάτης δέν εἶναι ἓνας ἄνθρωπος πού πρέπει νά ζήσει τή ζωή του, ἀλλὰ ἐργασιακή δύναμη πού μπορεῖ νά γίνει πηγή κέρδους. Ἐπομένως, τείνει νά περιορίσει στό μίνιμουμ τὸ μισθὸ τοῦ ἐργάτη, νά τοῦ ἐπιφυλάξει τίς πιὸ ἄθλιες συνθῆκες ζωῆς. Παρόμοια ὅπως καί γιά κάθε ἐμπόρευμα, ὁ καπιταλιστῆς προσπαθεῖ νά προσποριστεῖ ἀπὸ τὸν ἐργάτη τὸ μᾶξιμουμ χρησιμότητας, καί γι' αὐτὸ τὸ λόγὸ τοῦ ἐπι-

βάλλει τῇ μεγαλύτερῃ δυνατῇ διάρκειᾳ τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας, τὸν ἐντατικώτερο ρυθμὸ παραγωγῆς.

Ἄλλὰ τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα δὲν μπορεῖ νὰ ἀναπτύξει ἐλεύθερα καὶ ἀπεριόριστα τὴ θεμελιώδη τάση τοῦ πρὸς τὴν πλήρη ἐκμετάλλευση. Πρῶτα ἀπ' ὅλα, αὕτῃ ἡ τάση ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ στόχο τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς. Πράγματι, ἡ ὀλοκληρωτικὴ πραγματοποίησις τοῦ καπιταλιστικοῦ στόχου τῆς ἀπεριόριστης ἐκμετάλλευσης τῆς ἐργασιακῆς δυνάμει ἀντιτίθεται σ' ἕνα ἄλλο ἐξίσου οὐσιώδη καπιταλιστικὸν στόχο, τὴν αὐξήση τῆς παραγωγικότητος. Ἐὰν ὁ ἐργάτης εἶναι, ἀκόμα καὶ ἀπὸ καθαρὰ οἰκονομικὴ ἀποψη, περισσότερο ἀπὸ μιὰ μηχανή, αὐτὸ ὀφείλεται στὸ ὅτι παράγει γιὰ τὸν καπιταλιστὴν περισσότερο ἀπ' ὅσο τοῦ κοστίζει καὶ κυρίως στὸ ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας τοῦ ἐκδηλώνει πάντα σὲ μεγαλύτερο καὶ ποιοτικὰ ἀνώτερο βαθμὸ τὴν δημιουργικότητα καὶ τὴν παραγωγικὴν ἰκανότητα, πράγμα πού δὲν ἴσχυε γιὰ τὰς παραγωγικὰς τάξεις τῶν προηγούμενων ἱστορικῶν περιόδων. Ὄταν ὁ καπιταλιστὴς μεταχειρίζεται τοὺς προλετάρους ὡς ζῶα, μαθαίνει γρήγορα καὶ σὲ βάρος τοῦ ὅτι τὰ ζῶα δὲν μποροῦν νὰ ἐκπληρώσουν τὴν λειτουργίαν τοῦ ἐργάτη, γιατί ἡ παραγωγικότης τῶν ὑπερεκμεταλλεμένων ἐργατῶν πέφτει μὲ ταχὺ ρυθμὸ. Ἐδῶ βρίσκειται ἡ βαθύτερη ρίζα τῶν ἀντιφάσεων τοῦ σύγχρονου συστήματος ἐκμετάλλευσης καὶ ὁ ἱστορικὸς λόγος τῆς ἀποτυχίας τοῦ, τῆς ἀνικανότητός τοῦ νὰ σταθεροποιηθῆι.

Ἄλλὰ ἐπίσης — καὶ αὐτὸ εἶναι ἀκόμα σπουδαιότερον — τὸ καπιταλιστικὸν σύστημα προσκρούει πάνω στὸν προλεταριάτον ὡς τάξιν πού ἔχει συνείδησιν τῶν συμφερόντων τῆς. Αὐτὸ τὸ γεγονός, ὅτι στὴν καπιταλιστικὴν οἰκονομίαν πρέπει νὰ παράγει ὀλοένα περισσότερο καὶ νὰ κοστίζει ὀλοένα λιγώτερον, ὁ ἐργάτης τὸ συνειδητοποιεῖ γρήγορα καὶ στὸ μέτρο πού κατανοεῖ ἐπίσης ὅτι σκοπὸς τῆς ζωῆς τοῦ δὲν εἶναι νὰ ἀποτελεῖ ἀπλῶς καὶ μόνον μιὰ πηγὴ κέρδους γιὰ τὸν καπιταλιστὴν, ἀπὸ ἀπλῶς ἐκμεταλλεόμενος ἀποκτᾷ συνείδησιν τῆς ἐκμετάλλευσης καὶ ἀντιδρᾷ ἐναντία σ' αὐτήν. Ἐφόσον τὸ καπιταλιστικὸν καθεστῶς παράγει καὶ ἀναπαράγει σὲ ὄλο καὶ μεγαλύτερον κλίμακα τὴν ἐκμετάλλευση, ὁ ἀγῶνας τῶν ἐργατῶν τείνει διαρκῶς νὰ γίνῃ ἀγῶνας γιὰ τὴν πλήρη κατάργησιν τῆς ἐκμετάλλευσης καὶ τῶν προϋποθέσεων τῆς, πού εἶναι ἡ οἰκειο-

ποίηση τῶν μέσων παραγωγῆς, τῆς κρατικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς κουλτούρας ἀπὸ μιὰ τάξη ἐκμεταλλευτῶν.

Αὐτὸς ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴν κατάργηση τῆς ἐκμετάλλευσης δὲν εἶναι ἰδιαίτερο γνώρισμα τῆς ἐργατικῆς τάξης· ὑπάρχει ἀπὸ τότε ποὺ ἐμφανίστηκαν ἐκμεταλλευόμενες τάξεις. Αὐτὸ ποὺ ἀποτελεῖ ἰδιαίτερο γνώρισμα τοῦ ἀγῶνα τῆς ἐργατικῆς τάξης ἐνάντια στὴν ἐκμετάλλευση εἶναι, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, ὅτι διεξάγεται σ' ἓνα πλαίσιο ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει τὴν πραγματοποίηση τοῦ σκοποῦ του, ἐφόσον ἡ ἐξαιρετικὴ ἀνάπτυξη τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου καὶ τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ἐπακόλουθο τοῦ βιομηχανικοῦ πολιτισμοῦ, ἐπιτρέπει τώρα ὀριστικῶς τὴν οἰκοδόμηση μιᾶς κοινωνίας χωρὶς οικονομικοὺς ἀνταγωνισμούς· ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὅτι ἡ ἐργατικὴ τάξη βρίσκεται σὲ συνθήκες ποὺ τῆς ἐπιτρέπουν νὰ ἀναλάβει καὶ νὰ διεξάγει μὲ ἐπιτυχία αὐτὸ τὸν ἀγῶνα. Μὲ τὸ προλεταριάτο ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορά μιὰ ἐκμεταλλευόμενη τάξη ποὺ διαθέτει τεράστια κοινωνικὴ δύναμη καὶ μπορεῖ νὰ συνειδητοποιήσῃ τὴν κατάστασή της καὶ τὰ ἱστορικὰ της συμφέροντα.

Ζῶντας καὶ παράγοντας συλλογικά, οἱ ἐργάτες περνᾶνε γρήγορα ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ ἀντίδραση στὴ συλλογικὴ ἀντίδραση καὶ δράση ἐνάντια στὴν καπιταλιστικὴ ἐκμετάλλευση. Συγκεντρωμένοι χάρι στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐκμηχανισμοῦ καὶ τὴ συγκεντροποίηση τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων σὲ ὅλο καὶ σημαντικώτερα ἐργοστάσια, πόλεις καὶ βιομηχανικοὺς συνοικισμούς, ζῶντας καὶ παράγοντας ἀπὸ κοινού, γρήγορα συνειδητοποιοῦν τὴν ἐνότητα τῆς τάξης τους σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς τάξης τῶν ἐκμεταλλευτῶν. Γνωρίζοντας ὅτι εἶναι οἱ μοναδικοὶ πραγματικοὶ παραγωγοί, κατανοώντας τὸν παρασιτικὸ ρόλο τῶν ἐργοδοτῶν, φτάνουν νὰ θέσουν σὰν στόχο τους ὄχι μονάχα τὸν περιορισμὸ τῆς ἐκμετάλλευσης, ἀλλὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴν τῆς κατάργηση καὶ τὴν ἀνοικοδόμηση τῆς κοινωνίας πᾶνω σὲ κομμουνιστικὲς θάσεις, μιᾶς κοινωνίας ποὺ θὰ διευθύνεται ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς παραγωγοὺς καὶ ὅπου ὅλα τὰ εἰσοδήματα θὰ προέρχονται ἀπὸ τὴν παραγωγικὴ ἐργασία.

Ἔτσι, ἤδη ἀπὸ τὶς ἀπαρχές τῆς ἱστορίας της, ἡ ἐργατικὴ τάξη ἔκανε μεγαλειώδεις ἀπόπειρες γιὰ τὴν κατάργηση τῆς κοινωνίας τῆς ἐκμετάλλευσης καὶ τὴν οἰκοδόμηση μιᾶς προλεταριακῆς κοινωνίας, ἀπόπειρες ποὺ τὸ πιὸ προχω-

ρημένο παράδειγμά τους υπῆρξε κατὰ τὸν 19ο αἰώνα ἡ Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ. Αὐτὲς οἱ ἀπόπειρες ἀποτυχαίνουν ἐπειδὴ οἱ συνθήκες τῆς ἐποχῆς δὲν εἶναι ἀκόμα ὤριμες, ἐπειδὴ ἡ οἰκονομία δὲν εἶναι ἀρκετὰ ἀναπτυγμένη, ἐπειδὴ τὸ ἴδιο τὸ προλεταριάτο εἶναι ἀκόμα ἀριθμητικὰ ἀδύνατο καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχει παρὰ μίαν ἀόριστη συνείδηση τῶν μέσων πού πρέπει νὰ χρησιμοποιήσῃ γιὰ νὰ ἐπιτύχει τοὺς σκοπούς του.

Πάντως, μετὰ ἀπὸ τὴν ἀποτυχία αὐτῶν τῶν πρώτων προσπαθειῶν, ἡ ἐργατικὴ τάξη ὀργανώνεται γιὰ νὰ ἐπιτύχει τοὺς σκοπούς της σὲ οἰκονομικὲς καὶ πολιτικὲς ὀργανώσεις (τὰ συνδικάτα καὶ τὰ κόμματα τῆς Β' Διεθνοῦς), προανατολισμένες, τουλάχιστον ἀρχικὰ, πρὸς τὸν ἴδιο ἀντικειμενικὸ στόχο, τὴν κατάργηση τῆς ταξικῆς κοινωνίας καὶ τὴν οἰκοδόμηση μιᾶς προλεταριακῆς κοινωνίας.

Αὐτὰ τὰ συνδικάτα καὶ αὐτὰ τὰ κόμματα, κατὰ τὴν περίοδο τῆς μεγάλης ἱστορικῆς τους ἀνάπτυξης — μέχρι τὸ 1914 — πραγματοποίησαν ἓνα τεράστιο θετικὸ ἔργο. Πρόσφεραν τὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο ἑκατομμύρια ἐργάτες, πού ἀπόκτησαν συνείδηση τῆς τάξης τους καὶ τῶν ἱστορικῶν τους συμφερόντων, μπόρεσαν νὰ ὀργανωθοῦν καὶ νὰ ἀγωνιστοῦν. Αὐτοὶ οἱ ἀγῶνες ὁδήγησαν σὲ μιὰ σημαντικὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν ζωῆς καὶ ἐργασίας τοῦ προλεταριάτου, στήν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ διαπαιδαγώγηση μεγάλων ἐργατικῶν στρωμάτων, σὲ μιὰ συνειδητοποίηση τῆς ἀποφασιστικῆς δύναμης πού ἀντιπροσωπεύει τὸ προλεταριάτο στὶς σύγχρονες κοινωνίες.

Ἀλλὰ ταυτόχρονα τὰ συνδικάτα καὶ τὰ κόμματα τῆς Β' Διεθνοῦς, παρασυρμένα ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία τῶν μεταρρυθμίσεων πού οἱ ἐργατικοὶ ἀγῶνες ἀπέσπασαν ἀπὸ τὴν ἐργοδοσία κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς περιόδου νεανικῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, προανατολίζονταν πρὸς μίαν ἰδεολογία πού γίνονταν ὄλο καὶ περισσότερο ρεφορμιστικὴ. Οἱ ἡγέτες ἤθελαν νὰ κάνουν τὴν ἐργατικὴ τάξη νὰ πιστέψῃ ὅτι ἡ κατάργηση τῆς ἐκμετάλλευσης καὶ ὁ μετασχηματισμὸς τῆς κοινωνίαςμποροῦσαν νὰ ἐπιτευχθοῦν χωρὶς βίαιη ἐπανάσταση καὶ μεγάλες θυσίες, μὲ μίαν ἐπ' ἀόριστον παρατεινόμενη σειρά μεταρρυθμίσεων. Ἐτσι ἀπέκρυπταν τὸ γεγονός ὅτι ὁ καπιταλισμὸς πλησίαζε σταθερὰ τὴ φάση τῆς ὀργανικῆς κρίσης του, πού ὄχι μονάχα θὰ τοῦ ἔκανε ἀδύνατη κάθε νέα παραχώρηση

ἀλλὰ θὰ τὸν ὑποχρέωνε νὰ ἀνακαλέσει ὅσες εἶχε ἤδη κάνει. Ἡ ἰδέα μιᾶς προλεταριακῆς ἐπανάστασης σὰν ἀπαραίτητου μέσου γιὰ νὰ τεθεῖ ἓνα τέρμα στὴν καπιταλιστικὴ ἐκμετάλλευση φαίνονταν νὰ γίνεται μιὰ ἀνεύθυνη οὐτοπία ἢ βλέψη αἱμοσταγῶν φανατικῶν.

Αὐτὸς ὁ ἐκφυλισμὸς τῆς Β' Διεθνοῦς δὲν ἦταν βέβαια τυχαῖος. Ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴν ὑπερεκμετάλλευση τῶν ἀποικιῶν, ὁ ἱμπεριαλισμὸς ὄχι μονάχα μπόρεσε νὰ παραχωρήσει ὀρισμένες μεταρρυθμίσεις, ποὺ ἔδιναν μιὰν ἐπιφάνεια ἀντικειμενικῆς δικαιοσύνης στὸ ρεφορμιστικὸ μύθο, ἀλλὰ ἐπίσης μπόρεσε νὰ διαφθείρει καὶ νὰ ὀδηγήσει στὸν ἐξαστισμὸ μιὰν ὀλόκληρη ἐργατικὴ ἀριστοκρατία. Ἀλλά, κατὰ κύριο λόγο, ἐμφανίζονταν γιὰ πρώτη φορά μιὰ ἐργατικὴ γραφειοκρατία ποὺ ἀποσπῶνταν ἀπὸ τὴν ἐκμεταλλευσόμενη τάξη καὶ προσπαθοῦσε νὰ πραγματοποιήσει τὶς ἰδιαίτερές της βλέψεις. Ἡ ὀργάνωση τῆς ἐργατικῆς τάξης σὲ τεράστιες ὀργανώσεις μὲ ἑκατομμύρια μέλη ποὺ πλήρωναν συνεισφορές, σὲ ὀργανώσεις ποὺ διατηροῦσαν ἐκτεταμένους καὶ ἰσχυροὺς μηχανισμοὺς, ποὺ χρειάζονταν μόνιμὰ στελέχη γιὰ νὰ διευθύνονται, ποὺ δημιουργοῦσαν ἡμερησίως, βουλευτὲς καὶ γραφεῖα, ὀδήγησε στὴν ἐμφάνιση ἑνὸς πλατειοῦ στρώματος πολιτικῶν καὶ συνδικαλιστικῶν γραφειοκρατῶν ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐργατικὴ ἀριστοκρατία καὶ τὴ μικροαστικὴ ἰντελλιγκέντσια καὶ ποὺ ἀρχίζουν νὰ ἀναγνωρίζουν τὰ συμφέροντά τους ὄχι πιά στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν προλεταριακὴ ἐπανάσταση, ἀλλὰ στὴ λειτουργία τῆς βόσκησης τῶν ἐργατικῶν κοπαδιῶν στοὺς λειμῶνες τῆς καπιταλιστικῆς «δημοκρατίας». Μετασχηματιζόμενοι σὲ μεσάζοντες ἀνάμεσα στὸ κινητοποιημένο προλεταριάτο καὶ τοὺς ἐργοδότες, οἱ πολιτικοὶ καὶ συνδικαλιστικοὶ ἡγέτες ἀρχίζουν νὰ τρέφονται ἀπὸ τὸ καπιταλιστικὸ τραπέζι. Ἔτσι ὁ μηχανισμὸς ποὺ δημιούργησε ἡ ἐργατικὴ τάξη γιὰ τὴ χειραφέτησή της, στὸν ὁποῖο εἶχε ἀναθέσει τὶς διευθυντικὲς λειτουργίες, τὴν εὐθύνη καὶ τὴν πρωτοβουλία γιὰ τὴν υπεράσπιση τῶν συμφερόντων της, γίνονταν ἓνα ὄργανο τῶν ἐργοδοτῶν μέσα στοὺς κόλπους τῆς ἐργατικῆς τάξης μὲ σκοπὸ νὰ τὴν ἀποπροσανατολίσει καὶ νὰ τὴν ἀποκοιμίσει.

Τὸ ξύπνημα ἦταν ὀδυνηρό. Ὄταν ὁ καπιταλισμὸς, ὠθούμενος ἀπὸ τὴ μοιραία ἐξέλιξή του, ρίχτηκε στὴν παγκόσμια σφαγὴ τοῦ 1914, οἱ ἐργάτες δὲν βρῆκαν στὴ θέση τῶν

«ἡγετῶν» τους παρά βουλευτὲς τῆς μπουρζουαζίας καὶ ὑπουργοὺς τῆς Ἱερᾶς Ἑνώσεως, ποὺ τοὺς δίδασκαν ὅτι ἔπρεπε νὰ σφαγιαστοῦν γιὰ τὴν ὑπεράσπιση καὶ τὴ δόξα τῆς καπιταλιστικῆς πατρίδας. Ἡ ἐργατικὴ ἀντίδραση ὑπῆρξε βραδεῖα, ἀλλὰ ἐκδηλώθηκε μὲ ἀνάλογα μεγαλύτερη ριζοσπαστικότητα. Τὸ 1917 οἱ ἐργάτες καὶ οἱ ἀγρότες τῆς Ρωσίας, ἕξη μῆνες ἀφότου εἶχαν ἀνατρέψει τὸ τσαρικό καθεστῶς, σάρωναν μὲ τὴ σειρά της τὴ σοσιαλπατριωτικὴ κυβέρνησις τοῦ Κερένσκυ καὶ ἐγκαθίδρυναν, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ μπολσεβίικου κόμματος, μιὰ σοβιετικὴ δημοκρατία, τὴν πρώτη δημοκρατία τῶν ἐκμεταλλευσόμενων στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ 1918 οἱ ἐργάτες στρατιῶτες καὶ ναῦτες τῆς Γερμανίας ἀνέτρεπαν τὸν Κάιζερ καὶ κάλυπταν τὴ χώρα μὲ χιλιάδες Σοβιετ. Λίγους μῆνες μετὰ, μιὰ σοβιετικὴ δημοκρατία ἔδωκε τὸ φῶς στὴν Οὐγγαρία. Στὴ Φινλανδία τὸ προλεταριάτο κατέβαινε στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ χειραφέτησίν του ἐνάντια στοὺς γιοῦνκερς καὶ τοὺς καπιταλιστὲς. Τὸ 1920 τὸ ἰταλικὸ προλεταριάτο καταλάμβανε τὰ ἐργοστάσια. Στὴ Μόσχα, στὴ Βιέννη, στὸ Μόναχο, στὸ Βερολίνο, στὴ Βουδαπέστη, στὸ Μιλάνο, οἱ προλεταριακὲς ταξιαρχίαι κατέβαιναν στὴ μάχη ἀποφασισμέναι νὰ νικήσουν. Ἡ προλεταριακὴ ἐπανάστασις φαίνοταν νὰ βρίσκειται πολὺ κοντὰ στὴ νίκη. Στὶς ἄλλαις χώραι ὁ ἀντίκτυπος ἦταν τεράστιος καὶ ἡ ἀγωνιστικὴ ἀλληλεγγύη τῶν γάλλων καὶ ἀγγλῶν ἐργατῶν ἦταν ὁ κύριος παράγοντας ποὺ ἐμπόδισε τὸν Κλεμανσώ καὶ τὸν Τσῶρτσιλ νὰ συντρίψουν μὲ τὴν ἐνοπλὴν ἐπέμβασις τὴ ρωσικὴ Σοβιετικὴ Δημοκρατία. Ἡ πρωτοπορία ἀποσπῶνταν μαζικὰ ἀπὸ τὰ ρεφορμιστικὰ κόμματα καὶ τὸ 1919 ἀναγγέλθηκε στὴ Μόσχα ἡ ἰδρυσις τῆς Γ' Διεθνοῦς, τῆς Κομμουνιστικῆς Διεθνοῦς, ποὺ καλοῦσε στὴν οἰκοδόμησις νέων ἐπαναστατικῶν κομμάτων τὰ ὁποῖα θὰ ἔρχονταν σὲ ἀποφασιστικὴ ρήξις μὲ τὸν ὀππορτούνισμὸ καὶ τὸ ρεφορμισμὸ τῆς σοσιαλδημοκρατίας καὶ θὰ ὀδηγοῦσαν τὸ προλεταριάτο στὴ νικηφόρα ἐπανάστασις.

Ἀλλὰ ἡ ὥρα τῆς ἀπελευθέρωσις τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶχε σημάνει ἀκόμα. Τὸ καπιταλιστικὸ καθεστῶς καὶ τὸ Κράτος του ἦταν ἀρκετὰ σταθερὰ ὥστε νὰ μπορέσουν νὰ ἀνταπεξέλθουν ἐνάντια στὴν ἔφοδο τῶν μαζῶν. Εἰδικώτερα, τὰ κόμματα τῆς Β' Διεθνοῦς μπόρεσαν νὰ παίξουν μὲ ἐπιτυχία τὸ ρόλο τους σὰν φύλακες τῆς καπιταλιστικῆς τάξης πραγμάτων.

Ἡ σημαντικὴ ἐπιρροή τοῦ ρεφορμισμού στὴν ἐργατικὴ τάξη, τὸ θάρος τῶν ἐνδιάμεσων στρωμάτων, καὶ ὁ ἀνασχετικὸς ρόλος τῆς ἐργατικῆς ἀριστοκρατίας ἦταν σημαντικώτερα ἀπ' ὅσο θὰ πίστευε κανεὶς. Ἡττημένη στὴν Εὐρώπη, ἡ ἐπανάσταση δὲν μπόρεσε νὰ διατηρηθεῖ παρὰ μονάχα στὴ Ρωσία, χώρα τεράστια ἀλλὰ ἐξαιρετικὰ καθυστερημένη, ὅπου τὸ προλεταριάτο δὲν ἀποτελοῦσε παρὰ μιὰ μικρὴ μειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ.

Παρὰ τὴν πρακτικὴ σπουδαιότητα ποὺ ἀπέδωσαν σ' αὐτὴ τὴν ἡττα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπανάστασης ἀνάμεσα στὸ 1918 καὶ τὸ 1923, οἱ ἐπαναστάτες τῆς ἐποχῆς τὴν θεώρησαν σὲ τελευταία ἀνάλυση σὰν στερούμενη ἱστορικῆς σημασίας, πεπεισμένοι ὅτι βασικὰ ὀφείλονταν στὴν ἔλλειψη ἱκανῶν «ἐπαναστατικῶν ἡγεσιῶν» στίς εὐρωπαϊκὲς χῶρες, μιὰν ἔλλειψη ποὺ τώρα θὰ ξεπερνουῦνταν μὲ τὴν οἰκοδόμησι τῶν ἐπαναστατικῶν κομμάτων τῆς Γ' Διεθνοῦς. Αὐτὰ τὰ κόμματα, ὑποστηριγμένα ἀπὸ τὴν ἐπαναστατικὴ ἐξουσία ποὺ εἶχε διατηρηθεῖ στὴν Ρωσία, θὰ ἦταν σὲ θέσι νὰ κερδίσουν τὸν ἐπόμενο γύρο.

Ὅμως, ἡ ἐξέλιξις ὑπῆρξε τελείως διαφορετικὴ. Στὴ χώρα τῆς νικηφόρας ἐπανάστασης ἡ μπολσεβίικη ἐξουσία ἐκφυλίστηκε μὲ γοργὸ ρυθμὸ. Μποροῦμε νὰ χαρακτηρίσουμε συνοπτικὰ αὐτὸ τὸν ἐκφυλισμὸ λέγοντας ὅτι εἶχε σὰν ἐπακόλουθο τὴ σταθερὴ ἐνθρόνισι στὴν πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἐξουσία μιᾶς παντοδύναμης γραφειοκρατίας, σχηματισμένης ἀπὸ στελέχη τοῦ μπολσεβίικου κόμματος, ἀπὸ διευθύνοντες τοῦ Κράτους καὶ τῆς οἰκονομίας, ἀπὸ τεχνικούς, διανοομένους καὶ στρατιωτικούς. Στὸ μέτρο τῆς ἀνόδου τῆς στὴν ἐξουσία αὐτὴ ἡ γραφειοκρατία μεταμόρφωνε τὰ σοσιαλιστικὰ σπέρματα ποὺ εἶχαν προκύψει ἀπὸ τὴν ἐπανάστασι τοῦ Ὀκτώβρη τοῦ 1917 σὲ ὄργανα τοῦ πιὸ τελειοποιημένου συστήματος ἐκμετάλλευσις καὶ καταπίεσις τῶν μαζῶν. Ἔτσι, καταλήξαμε σ' ἓνα καθεστῶς ποὺ αὐτοτιτλοφορεῖται κυνικὰ «σοσιαλιστικὸ» καὶ ὅπου, δίπλα στὴν τρομερὴ μιζέρια τῶν ἐργαζομένων μαζῶν, λαμποκοπάει ἀσύστολα ἡ χλιδὴ τῆς ζωῆς τοῦ 10 ἢ 15% τοῦ πληθυσμοῦ ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ἐκμεταλλεύτρια γραφειοκρατία, ὅπου ἑκατομμύρια ἄτομα βρίσκονται κλεισμένα στὰ στρατόπεδα συγκέντρωσις καὶ καταναγκαστικῆς ἐργασίας, ὅπου ἡ ἀστυνομία τοῦ Κράτους — ποὺ ἡ Γκεστάπο δὲν

ήταν παρά μια ωχρή απομίμησή της — άσκει μια συνθλιπτική τρομοκρατία, όπου οι «έκλογές» και οι άλλες «δημοκρατικές» εκδηλώσεις θά ήταν καταχθόνιες φάρσες εάν δέν ήταν τραγικές εκφράσεις τής τρομοκρατίας, του έξευτελισμού και τής αποκτήνωσης του ανθρώπου κάτω από τὸ ζυγὸ τής θηριωδέστερης δικτατορίας του σύγχρονου κόσμου. Ταυτόχρονα, είδαμε τὰ «κομμουνιστικά» κόμματα στὸν υπόλοιπο κόσμο, διαμέσου μιᾶς σειρᾶς ἐμφανῶν ζίγκ - ζάγκ τής πολιτικῆς τους, νὰ γίνονται πειθήνια ὄργανα τής ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τής ρωσικῆς γραφειοκρατίας, θέτοντας σὰν καθήκον τους — μετὴ χρησιμοποίηση κάθε μέσου και σέ βάρος τῶν συμφερόντων τῶν ἐργαζομένων πού τὰ ἀκολουθοῦσαν — νὰ τή βοηθήσουν στὴν πάλη τής ἐναντία στοὺς ἰμπεριαλιστὲς ἀντιπάλους της και, ὅταν παρουσιαστεῖ ἡ εὐκαιρία, νὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσία στὴ χώρα τους γιὰ νὰ ἐγκαταστήσουν ἕνα καθεστῶς ἀνάλογο μετὸ ρωσικὸ πρὸς ὄφελος τής δικῆς τους γραφειοκρατίας, ὅπως συνέβη στὴν Κεντρικὴ και Νοτιο - Ἀνατολικὴ Εὐρώπη και τώρα στὴν Κίνα.

Πῶς φτάσαμε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο; Πῶς ἡ ἐξουσία πού προέκυψε ἀπὸ τὴν πρώτη νικηφόρα προλεταριακὴ ἐπανάσταση μεταμορφώθηκε στὸ ἀποτελεσματικώτερο ὄργανο ἐκμετάλλευσης και καταπίεσης τῶν μαζῶν; Και πῶς εἶναι δυνατόν τὰ κόμματα τής Γ' Διεθνούς, πού δημιουργήθηκαν γιὰ νὰ καταργήσουν τὴν ἐκμετάλλευση και νὰ ἐγκαθιδρύσουν στὸν πλανήτη τὴν ἐξουσία τῶν ἐργατῶν και τῶν ἀγροτῶν, νὰ γίνουν τὰ ὄργανα ἑνὸς νέου κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ πού τὰ συμφέροντά του εἶναι ἐξίσου ριζικὰ ἐχθρικὰ πρὸς τὸ προλεταριάτο ὅσο και τὰ συμφέροντα τής παραδοσιακῆς μπουρζουαζίας; Ἴδου τὰ ἐρωτήματα πού θέτουν στὸν ἑαυτὸ τους με ἀνυπομονησία ὅλοι οἱ προχωρημένοι ἐργάτες ἀφοῦ κατανήσουν ὅτι τὸ νὰ βλέπει κανεὶς ὅτιδήποτε τὸ «σοσιαλιστικὸ» στὴν τωρινὴ Ρωσσία δέν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ συκοφάντηση τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ Ὀχτώβρη ὑπέκυψε στὴ γραφειοκρατικὴ ἀντεπανάσταση κάτω ἀπὸ τὴ συνδυασμένη πίεση ἐσωτερικῶν και ἐξωτερικῶν παραγόντων, ἀντικειμενικῶν και ὑποκειμενικῶν συνθηκῶν, πού μποροῦν σέ τελευταία ἀνάλυση νὰ συνοψιστοῦν στὸ ἐξῆς: ἀνάμεσα στὴ δεύτερη και τὴν τρίτη δεκαετία αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα, οὔτε ἡ οἰκονομία οὔτε ἡ ἐργατικὴ

τάξη δὲν ἦταν ἀκόμη ὄριμες γιὰ τὴν κατάργηση τῆς ἐκμετάλλευσης καὶ τῆς καταπίεσης σὲ παγκόσμια κλίμακα. Ἡ ἐπανάσταση, ἀκόμα καὶ νικηφόρα, ἐφόσον παρέμενε ἀπομονωμένη σὲ μιὰ μονάχα χώρα δὲν μπορούσε παρὰ νὰ ἀνατραπεῖ· ἐὰν αὐτὸ δὲν πραγματοποιοῦνταν ἐκ τῶν ἔξω, μὲ τὴν ἐνοπλὴ ἐπέμβαση τῶν ἄλλων καπιταλιστικῶν χωρῶν ἢ μὲ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο, θὰ πραγματοποιοῦνταν ἀναπότρεπτα ἐκ τῶν ἔσω, μὲ τὸ μετασχηματισμὸ τοῦ ἴδιου τοῦ χαρακτήρα τῆς ἐξουσίας ποὺ προέκυψε ἀπ' αὐτὴν.

Ἡ προλεταριακὴ ἐπανάσταση δὲν μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει στὴν ἐγκαθίδρυση τοῦ σοσιαλισμοῦ παρὰ μονάχα ἐὰν εἶναι παγκόσμια. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ γίνεи ταυτόχρονα σὲ ὅλες τὶς χώρες τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ἀπλούστατα ὅτι, ἀρχίζοντας σὲ μιὰ ἢ περισσότερες χώρες, πρέπει νὰ ἐπεκτείνεται διαρκῶς μέχρι νὰ ἐπιτύχει τὸν ἀφανισμὸ τοῦ καπιταλισμοῦ στὸ σύνολο τῆς ὑδρογείου. Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη, κοινὴ στὸν Μάρξ καὶ στὸν Λένιν, στὸν Τρότσκι καὶ στὴ Ρόζα Λούξεμπουργκ, δὲν εἶναι οὔτε μιὰ φαντασίωση τῶν θεωρητικῶν οὔτε ἐπακόλουθο τῆς ἐπεκτατικῆς μανίας τοῦ συστήματος. Ἡ ἐργατικὴ ἐξουσία καὶ ἡ καπιταλιστικὴ ἐξουσία εἶναι ἀσυμβίβαστες, τόσο στὸ ἐσωτερικὸ μιᾶς χώρας ὅσο καὶ σὲ διεθνὲς ἐπίπεδο· ἐὰν ἡ πρώτη δὲν καταστρέψει τὴ δεύτερη σὲ διεθνῆ κλίμακα θὰ γίνεи τὸ ἀντίστροφο, εἴτε μὲ τὴν ἀνοιχτὴ ἀνατροπὴ αὐτῆς τῆς ἐξουσίας καὶ τὴν ἀντικατάστασή της ἀπὸ μιὰ καπιταλιστικὴ κυβέρνηση, εἴτε μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ἀποσύνθεση καὶ τὴν ἐξέλιξή της πρὸς ἓνα ταξικὸ καθεστῶς ποὺ θὰ ἀναπαράγει τὰ θεμελιώδη χαρακτηριστικὰ τῆς καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης. Αὐτὴ ἡ μοιραία ἀποσύνθεση μιᾶς ἀπομονωμένης ἐπανάστασης ὀφείλεται κατὰ κύριο λόγο σὲ οἰκονομικοὺς παράγοντες.

Ὁ σοσιαλισμὸς δὲν εἶναι ἓνα ἰδανικὸ καθεστῶς ποὺ φαντάστηκαν καλοκάγαθοι ρομαντικοὶ ἢ χιμαιρικοὶ μεταρρυθμιστές, ἀλλὰ μιὰ ἀντικειμενικὴ ἱστορικὴ προοπτικὴ ποὺ ἡ δυνατότητα πραγματοποίησής της βασίζεται πάνω στὴν ἀνάπτυξη τοῦ πλούτου στὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ κοινωνία ἔχει φτάσει σ' ἓνα τέτοιο σημεῖο ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπαλυθῆῖ σημαντικὰ κατ' ἀρχὰς καὶ νὰ καταργηθῆῖ ἀμέσως μετὰ ὁ ἀγῶνας ὄλων ἐνάντια σὲ ὄλους γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ὑλι-

κῶν ἀναγκῶν ἀκριδῶς ἐξαιτίας αὐτῶν τῶν ἀντικειμενικῶν δυνατοτήτων ὁ σοσιαλισμὸς δὲν εἶναι παράλογος. Ἄλλὰ αὐτὲς οἱ δυνατότητες δὲν ὑπάρχουν παρὰ μονάχα ὅταν θεωρήσουμε τὴν παγκόσμια οἰκονομία στὸ σύνολό της. Μία μόνο χώρα, ὅσο πλούσια κι' ἂν εἶναι, δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ ἐξασφαλίσει αὐτὴ τὴν ἀφθονία στοὺς κατοίκους της, ἀκόμα καὶ ἂν ἡ καπιταλιστικὴ ἐξουσία ἔχει τοπικὰ καταργηθεῖ. Ἡ νίκη τῆς Ἐπανάστασης σὲ μιὰ χώρα δὲν καταργεῖ τίς σχέσεις της μὲ τὴν παγκόσμια οἰκονομία καὶ τὴν ἐξάρτησή της ἀπὸ αὐτήν. Ὅχι μονάχα αὐτὴ ἡ χώρα θὰ ὑποχρεωθεῖ νὰ διατηρήσει καὶ νὰ ἐνισχύσει τὴ στρατιωτικὴ της ἄμυνα — μιὰν ἀπὸ τίς πρωταρχικὲς πηγὲς μὴ-παραγωγικῆς σπατάλης στὸ σύγχρονο κόσμο — ἀλλὰ καὶ θὰ τοποθετηθεῖ μπροστὰ σ' ἓνα οἰκονομικὸ ἀδιέξοδο ποὺ θὰ μεταφραστεῖ ὡς ἐξῆς: εἴτε θὰ πρέπει, γιὰ νὰ προοδεύσει οἰκονομικά, νὰ διατηρήσει καὶ νὰ ἐμβαθύνει τὴν ἐξειδίκευση τῆς παραγωγῆς της, πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι θὰ παραμείνει ὑποτελὴς τῆς παγκόσμιας καπιταλιστικῆς οἰκονομίας ἀπ' ὅλες τίς ἀπόψεις καὶ θὰ ὑποταγεῖ ἔμμεσα ἀλλὰ ἀποτελεσματικὰ στοὺς νόμους της καὶ τὴν ἀναρχία της· εἴτε θὰ πρέπει νὰ προσανατολισθεῖ πρὸς τὴν αὐτάρχεια παράγοντας ἀκόμα καὶ τὰ προϊόντα ποὺ θὰ τῆς κοστίζουν πολὺ περισσότερο παρὰ ἂν τὰ προμηθεύονταν μὲ τὴν ἀνταλλαγή, πράγμα ποὺ σημαίνει μιὰ σημαντικὴ οἰκονομικὴ ὀπισθοδρόμηση. Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις, αὐτὴ ἡ ἀπομονωμένη Ἐπανάσταση δὲν θὰ ὀδηγήσει οὔτε πρὸς τὴν ἀφθονία οὔτε πρὸς μιὰν ἐξομάλυνση τῶν οἰκονομικῶν ἀνταγωνισμῶν ἀνάμεσα στὰ ἄτομα καὶ τὰ κοινωνικὰ στρώματα, ἀλλὰ πρὸς μιὰν ὀπισθοδρόμηση, πρὸς τὴν κοινωνικὴ φτώχεια καὶ τὴν ὄξυνση τοῦ ἀγῶνα ὄλων ἐνάντια σὲ ὄλους γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν. Αὐτὸ συνέβη στὴ Ρωσία.

Αὐτὸς ὁ ἀγῶνας ὄλων ἐνάντια σὲ ὄλους γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν σ' ἓνα καθεστῶς φτώχειας καὶ ἔλλειψης τῶν ἀγαθῶν ἔχει σὰν πρῶτο ἀναπότρεπτο ἐπακόλουθο ὅτι ὅσοι βρίσκονται, ἔστω καὶ πρόσκαιρα, στὶς διευθυντικὲς θέσεις, ἀνώτερες ἢ κατώτερες, θὰ καταλήξουν μοιραῖα νὰ χρησιμοποιοῦν τίς δικαιοδοσίους τους γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν δικῶν τους ἀναγκῶν πρὶν καὶ ἐνάντια στὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τῶν ἄλλων. Αὐτὴ ἡ ἐξέλιξη εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν ποιότητα ἢ τὴν «τιμιότητα» αὐτῶν τῶν διευθυντικῶν

στελεχῶν· καλοὶ εἴτε κακοί, εὐσυνείδητοι εἴτε ἀσυνείδητοι, θὰ ἐνεργήσουν τελικὰ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ὠθούμενοι ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάγκη. Γιὰ νὰ λύσουν τὰ δικά τους προβλήματα θὰ σταθεροποιηθοῦν στὴν ἐξουσία, θὰ τὴ μετασχηματίσουν σὲ δικτατορία τοῦ στρώματός τους, θὰ καταργήσουν κάθε ἴχνος δημοκρατίας στὴν κοινωνικὴ ζωὴ, κάθε δυνατότητα κριτικῆς ἐναντία στοὺς ἑαυτοὺς τους καὶ τοὺς ὁμοιούς τους. Ἀφοῦ ἐγκατασταθοῦν στὴν ἐξουσία, θὰ μποῦν στὸ δρόμο κάθε κυρίαρχης τάξης· θὰ καταλήξουν νὰ ἐκμεταλλεύονται στὸ μᾶξιμουμ τὸ προλεταριάτο, νὰ τὸ κάνουν νὰ παράγει ὀλοένα περισσότερα καὶ νὰ κοστίζει ὀλοένα λιγώτερο, κάτω ἀπὸ τὴ διπλῆ ὄθηση τῆς ἱκανοποίησης τῶν ἀναγκῶν τους καὶ τῆς σταθεροποίησης τοῦ Κράτους τους ἀπέναντι στὸ ἐξωτερικό. Ἡ ὀλοένα αὐξανόμενη ἐκμετάλλευση τοῦ προλεταριάτου ἐπιφέρει ἀναγκαῖα τὴν ἐνίσχυση τῆς δικτατορίας καὶ τῆς τρομοκρατίας — καὶ ἀντίστροφα. Ὅλα αὐτὰ βέβαια δὲν εἶναι παρὰ μιὰ περιγραφή σὲ γενικὲς γραμμὲς τοῦ πραγματικοῦ προτσέσου τοῦ ἐκφυλισμοῦ τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης.

Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ διαπίστωση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι ἀδύνατος κάτω ἀπὸ ἕναν ὀρισμένο βαθμὸ ἀνάπτυξης τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου, ὅσο θεμελιώδης κι' ἂν εἶναι, εἶναι ὀπωσδήποτε μερικὴ καὶ μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει σὲ ὀλότελα λαθεμένα συμπεράσματα, πού πρῶτο τους θὰ ἦταν ὅτι εἶναι ἐξ ὀρισμοῦ ἀδύνατον νὰ ἐγκαθιδρυθεῖ ἕνα κολλεκτιβιστικὸ καθεστῶς. Στὴν πραγματικότητα, εἶναι ἐκ τῶν προτέρων βέβαιο ὅτι ἡ καπιταλιστικὴ κοινωνία ποτὲ δὲν θὰ ἀναπτύξει τίς παραγωγικὲς δυνάμεις μέχρι τὸ σημεῖο τὸ ἀναγκαῖο γιὰ τὸ ἄμεσο πέρασμα ἀπὸ μιὰν οἰκονομία στέρησης σὲ μιὰν οἰκονομία ἀφθονίας. Ὅπως ὁ Μάρξ τὸ εἶχε ἤδη δεῖ, ἀνάμεσα στὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία καὶ τὴν κομμουνιστικὴ κοινωνία θρῖσκεται μιὰ μεταβατικὴ περίοδος κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὁποίας ἡ μορφή τοῦ καθεστώτος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου. Αὐτὴ ἡ μεταβατικὴ περίοδος μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει στὸν κομμουνισμό ἐὰν προκαλέσει μιὰ γοργὴ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ἐπιτρέποντας ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ τὴ διαρκῆ ἀνύψωση τοῦ ὕλικου ἐπιπέδου ζωῆς τῶν μαζῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μιὰ προοδευτικὴ μείωση τῶν ὠρῶν ἐργασίας καὶ ἐπομένως μιὰν ἀνύψωση τοῦ πολιτιστικοῦ τους ἐπιπέδου. Ἡ παγκόσμια ἐπανάσταση μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει